

การดำรงอยู่ของย่านตลาดในพลวัตความเปลี่ยนแปลง ของเมืองเชียงใหม่¹

The Continuity of Kad Luang Market District in the Dynamics of Change in Chiang Mai City

กอบชัย รักพันธุ์² / ระวีวรรณ โอฬารรัตน์³
Kobchai Rakpan / Rawiwan Oranratmanee

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งค้นหาและอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเชิงกายภาพและสังคมสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า ย่านกาดหลวงมีลักษณะเฉพาะตัว ทั้งรูปแบบ สัณฐาน พัฒนาการและการใช้พื้นที่ สถาปัตยกรรม การรวมกลุ่มตามเงื่อนไขทางสังคม รวมไปถึงจนถึงการบริหารจัดการ การอภิปรายผลวิจัยพบว่าการศึกษาร่วมกันที่สร้างความยั่งยืนของย่านตลาด เพื่ออภิปรายเหตุและปัจจัยการดำรงอยู่ของย่านกาดหลวงในพลวัตความเปลี่ยนแปลงเมืองเชียงใหม่ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเชิงกายภาพและสังคมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและของคนในย่าน นำมาซึ่งความเข้าใจและจิตสำนึกของคนในย่าน เกิดข้อตกลงร่วมกันในการสร้างแนวทางการจัดการและอนุรักษ์ เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ของย่านให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: การดำรงอยู่ ย่านตลาด กาดหลวง พลวัตความเปลี่ยนแปลง เชียงใหม่

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การดำรงอยู่ของย่านกาดหลวงในพลวัตความเปลี่ยนแปลงเมืองเชียงใหม่, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557 เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ภายใต้โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์

² นักศึกษาหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Abstract

This paper is based on a study of the relationship between the physical and social elements of market districts that create their unique characteristics in order to understand Kad Luang market district's continuity in the dynamics of change in Chiang Mai City. The study is based on qualitative analysis using participant observation, in-depth interviews, and focus groups. The findings reveal that the characteristics of Kad Luang include its spatial configuration, spatial developments and use, architecture, social groups, and district management. The synthesis of data has led to a learning process and raised the awareness of the residents in the market district resulting in its ability to continue in the midst of change.

Keywords: continuity, market district, Kad Luang, dynamics of change, Chiang Mai

บทนำ

ย่านตลาดเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมือง ย่านกาดหลวง⁴ ถือเป็นย่านตลาดสำคัญ มีขนาดใหญ่ในบรรดาย่านตลาดที่มีอยู่หลายแห่งในเมืองเชียงใหม่ เป็นย่านที่มีความหลากหลาย และมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ด้วยความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ ทำให้ย่านนี้ได้รับพัฒนาเป็นย่านการค้าและเป็นย่านที่มีความโดดเด่นด้านสังคมและวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในย่านอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของย่านที่ดำรงมาับร้อยปีไปตามกระแสสมัยใหม่ ชาวย่านกาดหลวงได้เกิดการตื่นตัวต่อผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงกายภาพและสังคม ได้เล็งเห็นถึงคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ จนเกิดกระแสการอนุรักษ์ขึ้นภายในย่าน มีการจัดตั้งคณะทำงานชุมชนเพื่อที่จะประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ แต่ยังคงขาด

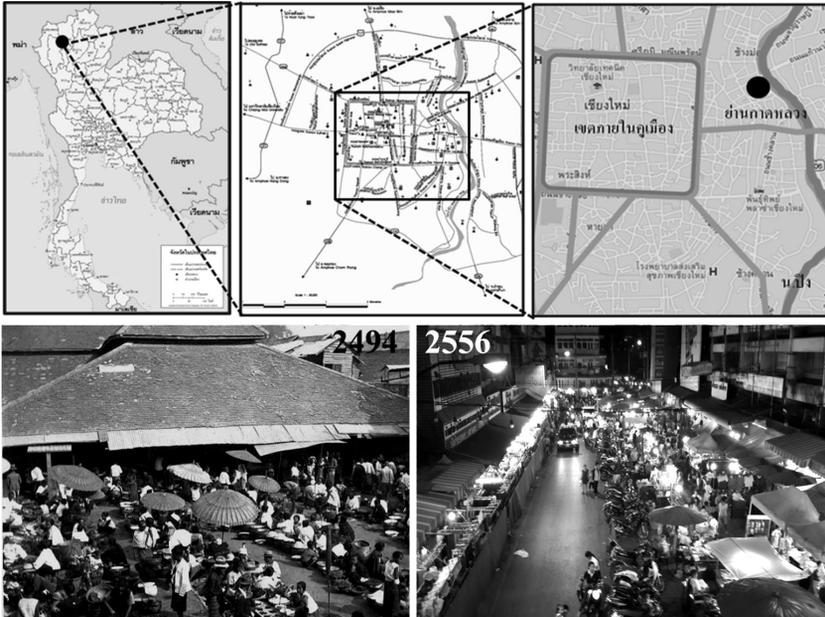
⁴ “กาดหลวง” เป็นชื่อเรียกของตลาดหลักของเมือง เป็นภาษาถิ่นในภาคเหนือของไทย “กาด” มีความหมายตรงกับคำว่า “ตลาด” ส่วนคำว่า “หลวง” มีความหมายตรงกับคำว่า “ใหญ่โต” ดังนั้น “กาดหลวง” จึงมีความหมายตรงกับคำว่า “ตลาดที่มีขนาดใหญ่โต” ย่านกาดหลวงเมืองเชียงใหม่ นั้น ประกอบไปด้วย กาด หรือ ตลาด หลายแห่งด้วยกัน ได้แก่ กาดวโรส กาดต้นลำไย กาดนวัตน์ กาดนครพิงค์ กาดเทศบาล กาดดอกไม้ และกาดมัง

ฐานข้อมูลความเป็นย่านอยู่มาก จึงมีความต้องการที่จะรวบรวมฐานข้อมูลด้านต่างๆ เพื่อใช้ในการอนุรักษ์ย่านกาดหลวง

จากการสัมภาษณ์ผู้แทนชุมชน พบว่า เท่าที่ผ่านมามีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษา กาดหลวงในมิติเศรษฐกิจ แต่มีงานวิจัยไม่มากนักที่เข้าไปศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ กายภาพและสังคมที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อพลวัตการดำรงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรม ในย่าน งานวิจัยนี้จึงมุ่งค้นหาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ เชิงกายภาพและสังคมที่มีส่วนสร้างความเป็นย่านกาดหลวง เพื่ออภิปรายเหตุและ ปัจจัยการดำรงอยู่ของย่านกาดหลวงในพลวัตความเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นองค์ความรู้สำคัญที่ขาดหายไป เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับย่านตลาดและ ให้ชุมชนได้นำข้อมูลไปใช้ อนุรักษ์ ปรับปรุง หรือพัฒนาย่านกาดหลวงต่อไป

ความเป็นมาของย่านกาดหลวง

ย่านกาดหลวงตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงนอกเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ติด แม่น้ำปิง ความเป็นมาคล้ายกับเมืองเชียงใหม่มายาวนานมากกว่า 100 ปี ในฐานะพื้นที่ หน้าเมืองที่เป็นชัยภูมิของการคมนาคมและติดต่อค้าขายกับเมืองต่างแดน ด้วยลักษณะภูมิศาสตร์ที่อยู่ติดแม่น้ำปิงที่เป็นท่าขึ้นแพค้าขาย ทำให้มีการเข้ามา ของผู้ค้าจากต่างถิ่นจำนวนมาก จนเกิดการขยายตัวของย่านการค้าขึ้นอย่างต่อเนื่อง ต่อมาเมื่อเส้นทางรถไฟสายแรกสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2398 ได้มีชุมชนการค้ามา ประกอบกิจการค้าในบริเวณฝั่งตะวันออกมากขึ้น ทำให้ย่านตลาดขยายตัวจนพื้นที่ เดิมคับแคบไป เจ้าดารารัศมีได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นและโอกาสในการขยาย ศักยภาพทางการค้าและเศรษฐกิจของเมืองฝั่งตะวันออก จึงตัดสินใจย้ายช่วงเมรุ ซึ่งเดิมเป็นที่ตั้งโกศอัฐิเจ้าเมืองและใช้ที่ดินเพื่อสร้างตลาดวโรรสหรือกาดหลวงขึ้น ในปีพ.ศ. 2453 ทำให้ผู้ค้าย้ายเข้ามาค้าขายและตั้งรกรากหนาแน่นขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นย่านที่มีความคึกคักและมีความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์ เชื้อชาติ วัฒนธรรม และประเพณี มาจนในปัจจุบันขึ้น (ดังภาพที่ 1) (สุภาภรณ์ อาภาวัชรุตม์ และ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2553)

ภาพที่ 1 ย่านกาดหลวงเมืองเชียงใหม่

การสอบทวนประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของย่านตลาดกับพื้นที่เมือง

มุมมองของนักวิชาการผังตะวันตก อาทิ Carmona (2003) และ Gehl (2001) เสนอแนวคิดการศึกษาพื้นที่ในเมืองไว้ว่า ความเข้าใจพื้นที่เมืองต้องมาจากการศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม แนวทางการศึกษาพื้นที่ในเมืองจำเป็นต้องให้ความสนใจภูมิหลังของการตั้งถิ่นฐาน ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของคน ที่ทำให้พื้นที่นั้นมีเอกลักษณ์แตกต่างจากพื้นที่อื่น มุมมองของนักวิชาการตะวันออก อาทิ กอบชัย รักพันธุ์ (2557), กาญจน์ นทีวุฒิกุล (2550) ไชศรี ภักดีสุขเจริญ (2550) วิมลศรี ลิ้มธนากุล (2537) ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี (2547) ปราณอม ตันสุขานันท์ (2550) แผ่นดิน อุณจะนำ (2552). และ สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (2549) ได้ชี้ให้เห็นว่าการดำรงอยู่ของพื้นที่ในเมืองของไทยเป็นผลมาจากคุณลักษณะของพื้นที่ที่มีความยืดหยุ่น เชื่อมต่อกัน มีการใช้งานที่หลากหลาย ปรับเปลี่ยนได้

ตามเงื่อนไขของกายภาพและสังคม ในบรรดาพื้นที่เมืองที่มีหลากหลายย่าน ย่านตลาดถือเป็นพื้นที่สำคัญในเมือง เป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานของกิจกรรมการค้าขายที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับผู้คนในเมืองและนอกเมือง เป็นศูนย์กลางเชื่อมต่อระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคที่หลากหลาย มีชีวิตชีวา มีความร่วมสมัย และเป็นพื้นที่ในชีวิตประจำวันที่น่าไปอย่างสอดคล้องกับวิถีทางสังคม ย่านตลาดจึงเป็นตัวบ่งชี้ภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมือง

งานศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของย่านตลาดกับเมืองของ วิมลศรี ลิ้มธนากุล (2537) และ สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (2549) ได้ชี้ประเด็นให้เห็นว่าการพัฒนาเมืองในหลายมิติมีผลเกิดภาวะการแตกสลายของระบบย่านและวิถีชีวิตในย่าน เนื่องด้วยการพัฒนาส่วนใหญ่ไม่ได้มาจากการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกไปถึงองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์เชิงกายภาพและสังคมของย่านนั้นๆ จึงส่งผลให้เกิดการจัดวางและใช้พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคน ส่งผลให้พื้นที่ไม่เอื้อต่อการใช้งาน ขาดชีวิตชีวาทำให้ย่านนั้นล่มสลายไป ทั้งสองท่านได้ย้ำว่าการศึกษารความสัมพันธ์เชิงกายภาพและสังคมของย่าน จึงเป็นเรื่องที่ควรทำในเวลาที่สภาพแวดล้อมเหล่านี้ยังคงมีอยู่ ก่อนที่ความเปลี่ยนแปลงจะทำให้ความเป็นย่านสูญสิ้นเอกลักษณ์ไป

บทความนี้มุ่งค้นห่องค์ประกอบในเชิงกายภาพและสังคมที่สร้างความเป็นย่านกาดหลวง ประกอบด้วย 1) รูปแบบเชิงสัณฐาน 2) พัฒนาการพื้นที่ 3) สถาปัตยกรรม 4) การใช้พื้นที่ และ 5) การรวมกลุ่มทางสังคม เพื่อนำไปสู่การอภิปรายเหตุและปัจจัยการดำรงอยู่ของย่านกาดหลวงในพลวัตความเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ มีพื้นที่ศึกษาในย่านกาดหลวง เมืองเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยย่านการค้าย่อยรวม 7 แห่ง คือ 1) ตลาดวโรรส 2) ตลาดต้นลำไย 3) ตลาดเทศบาล 4) ตลาดดอกไม้ 5) ตลาดนครพิงค์ 6) ตลาดนวิรัตน์ และ 7) ตลาดมัง รวมถึงย่านพักอาศัยโดยรอบ (ดังภาพที่ 2) ใช้ระเบียบการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) นักวิชาการ 2) ฝ่ายบริหารจัดการ 3) ผู้ที่อาศัยในย่าน และ 4) บุคคลทั่วไป การสนทนากลุ่มเพื่อนำเสนอและรับฟังความคิดเห็น แล้วจึงวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเชิงกายภาพและสังคมที่สร้างความเป็นย่านกาดหลวง

มีความเหมาะสมต่อกิจกรรมการติดต่อค้าขาย จากข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และการสำรวจเชิงสถนฐานพบว่า ลักษณะสถนฐานย่านในอดีต เดิมเป็นลานโล่ง พื้นที่สวน และทางสัญจรขนาดเล็กที่มีรูปร่างอิสระ (Freeform Pattern) เกิดจากลักษณะการแบ่งแปลงที่ดิน หรือทางสัญจร ที่ลัดเลาะไปตามลักษณะภูมิประเทศเดิมที่เคยเป็นทุ่งนาและช่วงเมรุ จึงมีทั้งพื้นที่แบบลานกว้างและพื้นที่กระเปาะขนาดเล็กและใหญ่ที่เกิดจากการพัฒนาและจัดสรรพื้นที่อย่างค่อยเป็นค่อยไป ทำให้เอื้อต่อการจัดวางและใช้พื้นที่ที่หลากหลายและแปรเปลี่ยนได้ นับเป็นคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ย่านตลาดที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน (ดังภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 แสดงลักษณะพื้นที่ภายในย่าน

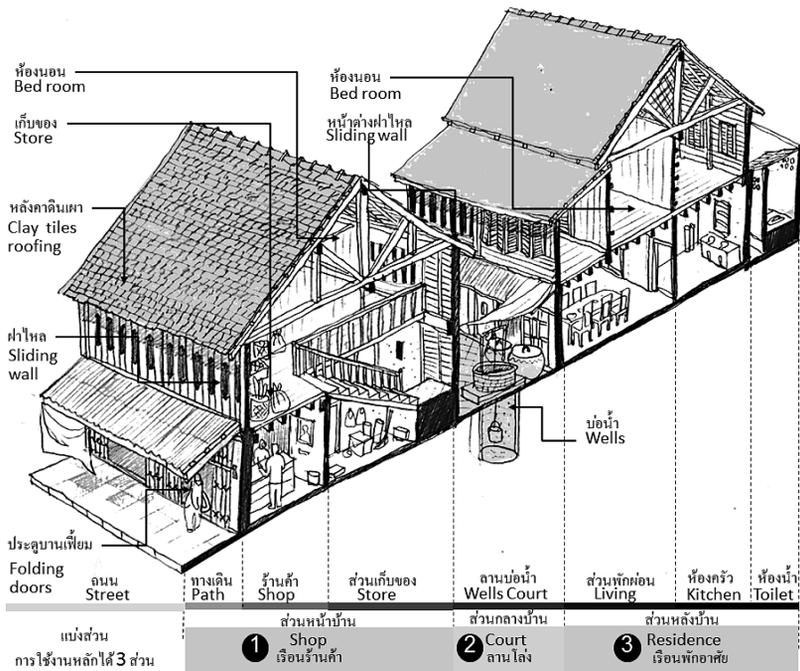
2) พัฒนาการพื้นที่

พัฒนาการพื้นที่ย่านกาดหลวงเปลี่ยนแปลงไปควบคู่กับวิวัฒนาการและบทบาทของเมือง การคมนาคมทางน้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่ด้านตะวันออกของเมืองมีบทบาททางเศรษฐกิจมากกว่าพื้นที่อื่น ย่านกาดหลวงได้รับการพัฒนาจากพื้นที่เกษตรกรรมริมน้ำและพื้นที่ช่วงเมรุ (ที่ตั้งโกศอัฐิเจ้าเมือง) ให้เป็นย่าน

สะท้อนให้เห็นถึงการเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีแบบแผนการใช้ชีวิต ทัศนคติ เทคนิคการก่อสร้างและวัสดุอาคารที่แตกต่างกัน การสำรวจภาคสนามสามารถจำแนกตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในย่าน ออกได้เป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบเรือนร้านค้าช่วงต้นของการเกิดย่าน เป็นช่วงที่คนพื้นเมืองล้านนาตั้งรกรากอยู่ก่อนและมีการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าชาวพม่า รูปแบบอาคารเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวแบบเรียบง่าย คนพื้นเมืองเรียกเรือนร้านค้าประเภทนี้ว่า เฮือนแป 2) รูปแบบเรือนร้านค้าหลังการเข้ามาของพ่อค้าชาวจีนช่วงแรก เป็นช่วงที่ชาวจีนเริ่มเข้ามาค้าขายในย่าน รูปแบบอาคารมีการพัฒนาไปเป็นอาคารสองชั้นกึ่งปูนกึ่งไม้ มีการประยุกต์ใช้รูปแบบและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานล้านนาและจีน มีพื้นที่ใช้สอยระหว่างบ้านและร้านค้า 3) รูปแบบเรือนร้านค้าหลังการเข้ามาของพ่อค้าชาวจีนช่วงหลัง เป็นช่วงที่พัฒนาการวัสดุและการตกแต่งเริ่มมีมากขึ้น รูปแบบอาคารมีการพัฒนาไปเป็นอาคารปูนสองชั้นมีการประยุกต์ใช้ลวดลายประดับและลูกกรงปูนปั้นตามแบบสมัยนิยม 4) รูปแบบเรือนร้านค้าหลังการเข้ามาของยุคอาณานิคมตะวันตก รูปแบบอาคารมีการพัฒนาไปเป็นอาคารคอนกรีตมีดาดฟ้าหน้าต่างลายประดับรูปแบบลายเรขาคณิต และ 5) รูปแบบเรือนร้านค้ายุคสมัยใหม่เป็นแบบที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ที่เน้นแบบแผนจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นช่วงที่ย่านกาดหลวงประสบอัคคีภัยครั้งใหญ่และได้สร้างตลาดวโรรส และต้นลำไย พร้อมทั้งตีกรอบข้างขึ้นใหม่ อาคารด้วยวัสดุทนไฟ จำพวกเหล็กและคอนกรีต ใช้กันสาดและแผงกันแดดคอนกรีตเป็นตัวตกแต่ง (ดังภาพที่ 5-6)

	1 Early Kad-Luang พ.ศ. 2420-2478 1877-1935	2 Early Chinese พ.ศ. 2440-2480 1897-1937	3 Late Chinese พ.ศ. 2460-2510 1917-1967	4 Late Colony พ.ศ. 2480-2520 1937-1977	5 Modernism พ.ศ. 2500-2530 1957-1987
Description	Physical Appearance -1 Story -Simple Façade	Physical Appearance -1 or 2 Stories -Simple Façade with Sliding Façade windows	Physical Appearance -2 Stories -Façade with Chinese decorated or ceramic tiles	Physical Appearance -2-3 Stories -Façade with geometrical design or Shanghai plaster wall	Physical Appearance -3-5 Stories -Façade with geometrical design or Shanghai plaster wall
	Building materials -Timber -Clay bricks -lime -Clay tile s roofing	Building materials -Timber -Clay bricks -lime , reinforced concrete -Clay tile s roofing	Building materials -Timber -Clay bricks -reinforced concrete -concrete tile s roofing	Building materials -Timber -Clay bricks -reinforced concrete -concrete tile s roofing	Building materials -reinforced concrete -concrete tile s roofing
Shop house typology					
Timeline	เริ่มกลจช่วงนี้	ช่วงสั้นการเข้ามาของพ่อค้าชาวจีน	ช่วงหลังการเข้ามาของพ่อค้าชาวจีน	หลังอาณานิคม	สมัยใหม่
	1877	1897	1917	1937	1957

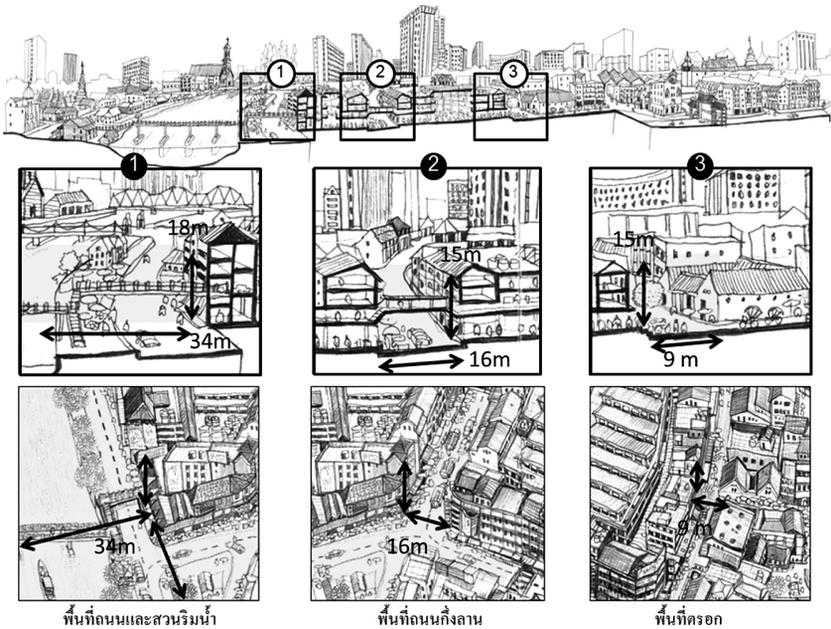
ภาพที่ 5 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าในย่านภาคหลวง

ภาพที่ 6 แสดงตัวอย่างรูปแบบเรือนร้านค้าที่เป็นลักษณะเฉพาะอาคารร้านค้าย่านภาคหลวง

4) การใช้พื้นที่

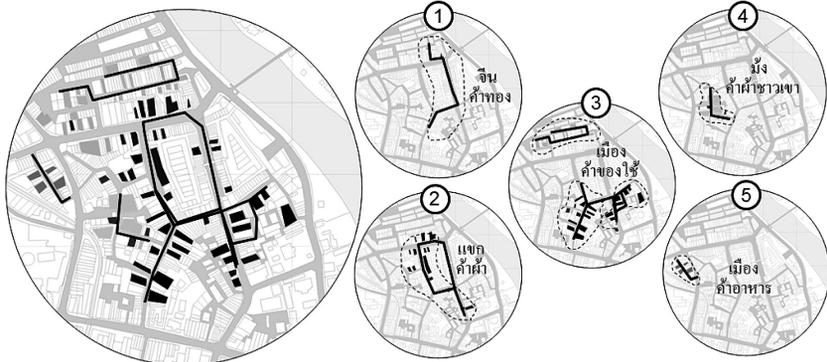
การใช้พื้นที่เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งที่สร้างความเป็นย่านตลาด ด้วยความหลากหลายการใช้พื้นที่ตามกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่อย่างยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนการใช้งานตามบทบาทที่เปลี่ยนไปได้อยู่เสมอ เป็นพื้นที่ในวิถีชีวิตประจำวันที่มีความเคลื่อนไหว ผลการสำรวจพบว่าการใช้พื้นที่ในย่านกาดหลวงมี 3 ส่วนหลัก คือ 1) พื้นที่ริมแม่น้ำ มีลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่แนวยาว มีด้านหน้าเปิดกว้างออกสู่มแม่น้ำ พื้นที่ถนนด้านติดน้ำมีความกว้าง จึงเป็นเหมือนจุดเปิดออกสู่สภาพแวดล้อมที่แออัด จอแจและวุ่นวายภายในย่านตลาด พื้นที่นี้เป็นลานพักผ่อน ลานกิจกรรมตามเทศกาล ที่จอดรถรับส่งประจำทาง และส่วนหนึ่งยังเป็นที่ตั้งของตลาดขายดอกไม้สดที่มีสีสันสดใสตลอดวัน 2) พื้นที่ถนนกิ่งลาน มีลักษณะพื้นที่เป็นถนนขนาดกว้างมากกว่าปกติ มีลักษณะพื้นที่คล้ายลานกว้าง ทำให้มีการใช้งานที่หลากหลาย ทั้งพื้นที่กิจกรรมทางสังคม ร้านค้าหาบเร่แผงลอย ขาจรและขาประจำ ตลอดจนที่จอดรถรับส่ง ทำให้มีการใช้งานและสัญจรที่คับคั่งตลอดวัน และ 3) พื้นที่ตรอก ลักษณะพื้นที่เป็นถนนขนาดเล็ก ขนาบข้างด้วยอาคารพาณิชย์ จึงทำให้เกิดความหนาแน่นของกิจกรรมการค้าที่เด่นชัด เป็นที่ตั้งของร้านค้าถาวรและหาบเร่ที่คึกคัก เป็นพื้นที่ขนาดเล็กและแคบที่เป็นกันเองและมีความเคลื่อนไหวแต่ผ่อนคลายเพราะลักษณะที่เป็นตรอกได้สร้างร่มเงาของอาคารที่ขนาบทั้งสองข้างที่เอื้อต่อการเดินเท้า (ดังภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 แสดงลักษณะเด่นของรูปแบบกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในย่านกาดหลวง

5) การรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มของผู้คนมีหลายรูปแบบ ทั้งการรวมกลุ่มตามกิจกรรมการค้า ชาติพันธุ์ ศาสนา และความเชื่อ การรวมกลุ่มเหล่านี้ทำให้เกิดกลุ่มทางสังคมที่เหนียวแน่น เกิดเป็นย่านพหุชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ ศาสนาและการค้าอย่างเหนียวแน่น ไม่เปลี่ยนแปลงหรือขายอาคารร้านค้าเปลี่ยนมือไป การสืบทอดธุรกิจของเครือญาติเดียวกัน ทำให้การเปลี่ยนมือมีค่อนข้างน้อย มีผลให้กิจการที่เคยมีอยู่ไม่หายไป ทำให้ย่านกาดหลวงจึงเป็นเสมือนชุมชนเครือญาติ และเป็นพื้นที่ทางสังคมของชุมชนย่านตลาดที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ (ดังภาพที่ 8)

Neighborhoods link way

1 Thai-Chinese, gold seller	2 Thai-Indian, fabric seller	3 Thai-Lanna, fragmentary seller
4 Hill tribe-Mong, fabric seller	5 Thai-Lanna, Food seller	

ภาพที่ 8 แสดงย่านการค้า ชชาติพันธุ์ และกลุ่มความเชื่อในย่านกาดหลวง

บทอภิปราย : บทบาท นัยยะและโอกาสของการอนุรักษ์และพัฒนา

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเชิงกายภาพและสังคมที่สร้างความเป็นย่าน กาดหลวง ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การนำเสนอผลวิจัยต่อชุมชนได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและชุมชน ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่มาจากชุมชน ทำให้ชุมชนได้เห็นภาพความเป็นย่านที่ชัดเจน เล็งเห็นถึงความสำคัญของความเป็นย่าน ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และพัฒนาย่านให้ดำรงอยู่ต่อไป

ผลวิจัยการดำรงอยู่ของย่านกาดหลวง สอดคล้องกับแนวคิดของ วิมลศรี ลิ้มธนากุล (2537) ที่กล่าวว่า ย่านที่จะดำรงอยู่ได้ต้องมีพื้นที่ที่มีความร่วมสมัยและยืดหยุ่น ผันเปลี่ยนได้ตามการใช้งานที่เปลี่ยนแปลง ผลนี้ยังสอดคล้องกับบทสรุปการใช้พื้นที่ในเมืองของ ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี และ วีระ สัจจะกุล (2555) ที่ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการใช้พื้นที่ที่แตกต่างสามารถสร้างความหมายแก่พื้นที่ไปตามการใช้ที่เปลี่ยนไป อาทิ เช่น รูปแบบการใช้พื้นที่ถนนกิ่งลานในย่านกาดหลวงที่มีการใช้อย่างหลากหลายและปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ (ดังภาพที่ 9) เป็นผลจากการปรับตัวใช้พื้นที่ เพื่อให้มีความสอดคล้องตามการใช้งานและตอบสนองต่อวิถีชีวิตของสังคมเมือง

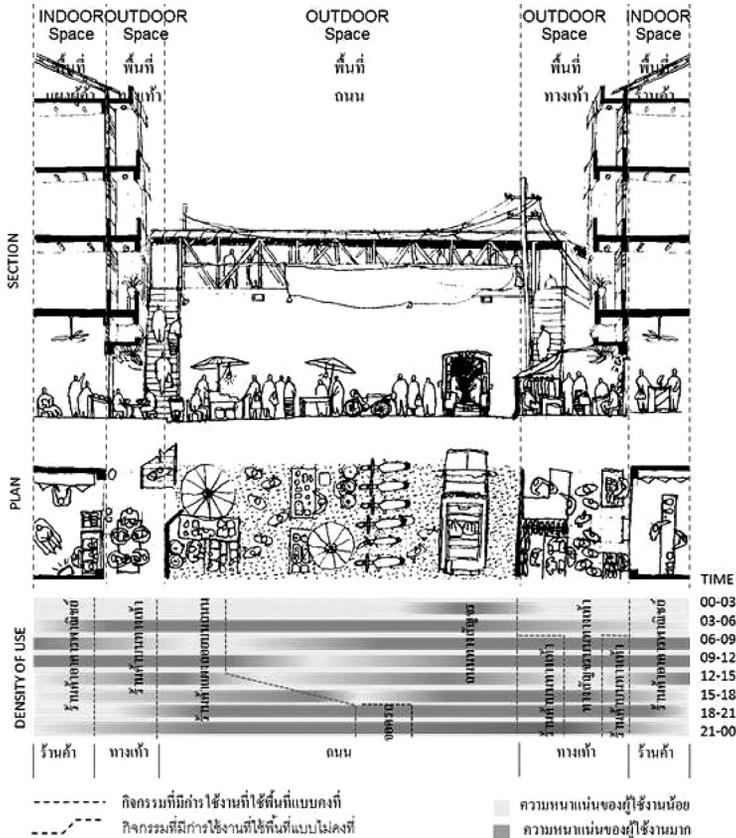
ย่านกาตหลวงจึงเป็นพื้นที่ร่วมสมัยที่สะท้อนภาพกายภาพและสังคมของย่านและเมืองไปพร้อมกัน

เราจะเห็นได้ว่าย่านกาตหลวงมีโอกาสของการพัฒนาหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจการค้าและการท่องเที่ยว ด้วยกิจกรรมการค้าในระดับเมืองทำให้ย่านกาตหลวงเป็นย่านการค้าที่รวบรวมสินค้าหลากหลายประเภท สะดวกต่อการจัดหาสินค้าของผู้บริโภค ส่งผลให้เกิดตลาดนัดถนนคนเดิน เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของคนในเมืองปัจจุบัน เกิดเป็นย่านที่มีความร่วมสมัย สอดคล้องกับแนวคิดของ วิลมสรี ลิมธนากุล (2537) และ ปราณอม ตันสุขานันท์ (2550) ที่กล่าวว่า พื้นที่ที่มีความสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน มีความยืดหยุ่น และเปิดโอกาสต่อการใช้ของคนทุกชนชั้น กายภาพที่รองรับพลวัตการปรับตัวได้ เช่น ถนนกิ่งลานและตลาดนัดกลางคืน เป็นการปรับตัวของย่านตอบสนองต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในเมืองสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจวิธีการปรับตัวและการดำรงอยู่ของความเป็นย่านกาตหลวงผ่านรูปแบบการปรับเปลี่ยนการใช้งานเพื่อการอยู่อาศัย

ในอีกมุมมอง ย่านกาตหลวงเป็นพื้นที่เมืองเก่าอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์เมือง อันเป็นผลดีต่อโอกาสทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว การมีมรดกทางวัฒนธรรม อาทิ วิถีชีวิต สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญา ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ ส่งผลให้ย่านกาตหลวงมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาต่อยอด แต่การเปลี่ยนแปลงของกายภาพในย่านอย่างฉับพลันรวมไปจนถึงการเปลี่ยนมือของผู้อยู่อาศัย ส่งผลทำให้สภาพสังคมในย่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างควบคุมไม่ได้ ซึ่งส่งผลเสียต่อมรดกทางวัฒนธรรมในย่าน จุดอ่อนสำคัญของการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม เกิดจากการขาดการเข้ามาคุยกันอย่างจริงจังของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย ทำให้การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมก็ไม่อาจเกิดผลสำเร็จได้ ส่งผลให้มรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เริ่มเสื่อมสูญไปตามกาลเวลา

งานวิจัยนี้มีส่วนช่วยให้คนในย่านกาตหลวงตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ที่มีอยู่ การเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สร้างองค์ความรู้ที่มาจากชุมชน ทำให้ชาวย่านเล็งเห็นถึง

ความสำคัญ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการเข้ามาคุยกันของหน่วยงานและชุมชน เพื่อสร้างแนวคิดนโยบายการจัดการที่เหมาะสม เป็นการเติมเต็มช่องว่างการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม โดยผลงานวิจัยได้คืนข้อมูลให้กับชุมชนเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลของย่าน ใช้ประกอบในสื่อต่างๆ ในชุมชนเองหรือเผยแพร่สู่สาธารณะ งานวิจัยนี้ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาย่านตลาดอื่นที่มีอยู่ในเมืองของไทยและเมืองในภูมิภาคอาเซียน เพื่อนำไปสู่การจัดการในการอนุรักษ์ปรับปรุง หรือพัฒนา ให้เกิดแนวทางการทำงานร่วมกันอย่างที่ยั่งยืน

ภาพที่ 9 แสดงรูปแบบการใช้พื้นที่ถนนกึ่งลาน

เอกสารอ้างอิง

- กอบชัย รักพันธุ์. (2557). การดำรงอยู่ของย่านกาดหลวงในพลวัตความเปลี่ยนแปลงเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กาญจน์ นทีวุฒิกุล. (2550). ตรรกะของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างเอนกประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชศรี ภักดีสุขเจริญ. (2550). ซอยลัดประหยัดพลังงาน : พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมลศรี ลิ้มธนากุล. (2537). ผลกระทบของระบบเมืองสมัยใหม่ที่มีต่อระบบย่านของคนในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปราณอม ตันสุขานันท์. (2550). พื้นที่สาธารณะในเมือง: ชีวิตเมืองขอนแก่น. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- แผ่นดิน อุณจะนา. (2552). การส่งเสริมอัตลักษณ์พื้นที่ถิ่นของกาดวัวควายทุ่งฟ้าบดเชียงใหม่ เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี. (2547). ถนนคนเดินในเขตเมืองเชียงใหม่: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี และ วีระ สัจจะกุล. (2555). การใช้พื้นที่สาธารณะเป็นถนนคนเดินแบบตลาดนัดในเมืองไทย. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง, 8(3), 121-142.
- สมรภัทร์ ชัยสิงห์กานานนท์. (2549). ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).
- สุภาภรณ์ อภาวชิรุตม์ และ ดวงจันทร์ อภาวชิรุตม์ เจริญเมือง. (2553). เรื่องเล่าจาวกาด เล่ม 7 : ร้อยปีร้อยเรื่องราว. เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง.

Carmona, Matthew. et. al (2003). **Public Place - Urban Spaces: The Dimension of Urban Design.** . 2nd Ed. Amsterdam: Architectural Press.

Gehl, Jan. (2001). **Life Between Buildings: Using Public Space.** 4Th Ed. Copenhagen: Architectural Press.

